

В. В. Напрэнка

Навук. кір. З. У. Шведава,
канд. філал. навук, дацэнт

НАЗОЎНІКАВЫЯ ФРАЗЕАЛАГІЗМЫ З КАМΠΑНАНТАМ *ВОЧЫ* Ў МОВЕ ТВОРАЎ ЯНКІ КУПАЛЫ

Назоўнікавыя фразеалагізмы як асобны семантыка-граматычны тып маюць катэгорыяльнае значэнне прадметнасці і выражаюць яго катэгорыях адушаўлёнасці ці неадушаўлёнасці, роду, ліку і склону. Назоўнікавыя фразеалагізмы з кампанентам *вочы* ў мове твораў Янкi Купалы прадстаўлены 3 адзінкамі: «*вока благое*» [1, с. 40], «*вока нелюдское*» [1, с. 41], «*за вока вока*» [1, с. 41].

Эфектыўнымі пры вызначэнні катэгорыяльнага значэння фразеалагізмаў з кампанентам *вочы* можна лічыць семантычны і марфалагічны паказчыкі. Паводле першага, прыналежнасць фразеалагізмаў да назоўнікавага тыпу вызначаецца стрыжнёвым словам-назоўнікам дэфініцыі *вока*. Згодна з другім, суаднесенасць адбываецца зыходзячы з граматычна галоўнага слова. У фразеалагізмах *вока благое*, *вока нелюдское*, *за вока вока* галоўным з'яўляецца назоўнікавы кампанент *вока*.

Сінтаксічны крытэрыі эфектыўны ў дачыненні да фразеалагізмаў *вока нелюдское* і *вока благое*, якія выступаюць у тыповай для іх функцыі дапаўнення. У выпадку з фразеалагізмам *за вока вока* сінтаксічны паказчык выявіўся недакладным з прычыны таго, што адзін з кампанентаў фразеалагізма ў сказе «*Зуб – за зуб, за вока – вока*» (Я. Купала) выконвае ролю дзейніка, а другі – выказніка.

Усе назоўнікавыя фразеалагізмы з кампанентам *вочы* абазначаюць абстрактныя паняцці і адносяцца да неадушаўлёных: *вока благое* 'сіла зроку, здольная прыносіць няшчасці, сурокі', *вока нелюдское* 'погляд нядобразычлівага чалавека, які прыносіць шкоду', *за вока вока* 'помста, адплата злом за прычыненае зло'.

Аднесенасць фразеалагізма да пэўнага роду тлумачыцца не яго значэннем, а родавай прыналежнасцю граматычна галоўнага кампанента. Такім чынам, прадстаўленыя фразеалагічныя адзінкі належаць да ніякага роду. Дзве фразеалагічныя адзінкі з кампанентам *вочы* могуць ужывацца як у адзіночным, так і ў множным ліку: *вока нелюдское*, *вока благое* (*вочы благія*, *вочы нялюдскія*). Фразеалагізм *за вока вока* адзіночналікавы – не ўтварае формы множнага ліку.

Фразеалагізмы *вока нелюдское*, *вока благое* маюць структуру іменна-атрыбутыўнага словазлучэння, таму пры змяненні па склонах заўважаецца змяненне канчаткаў абодвух кампанентаў (*вока благога*, *воку благому* і г. д.). Фразеалагізм *за вока вока* мае іншую структурную арганізацыю і з гэтай прычыны адносіцца да абмежаванай парадэгмы.

Такім чынам, назоўнікавыя фразеалагізмы мовы твораў Янкi Купалы з кампанентам *вочы* прадстаўлены 3 адзінкамі, якія адносяцца да ніякага роду, неадушаўлёныя, дзве з якіх могуць ужывацца ў адзіночным і множным ліку і маюць поўную парадэгму змянення па склонах. Фразеалагізм *за вока вока* – адзіночналікавы і адносіцца да абмежаванай парадэгмы.

Літаратура

1 Ляшчынская, В. А. Слоўнік фразеалагізмаў мовы твораў Янкi Купалы / В. А. Ляшчынская, З. У. Шведава; М-ва адукац. РБ, Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны. – Гомель : ГДУ імя Ф. Скарыны, 2007. – 312 с.